

10 Σεπτεμβρίου 2023

Η μέτρηση του χρόνου κατά τη βυζαντινή εποχή

/ Επιστήμες, Τέχνες & Πολιτισμός

Αστρολάβος της βυζαντινής εποχής, ο μοναδικός που έχει διασωθεί ως σήμερα. Χρονολογείται από το 1026 μ.Χ.

Αναζητώντας τη χαμένη Πρωτοχρονιά

Γιατί οι Βυζαντινοί δεν γιόρτασαν ποτέ το 1000 μ.Χ., σε αντίθεση με τη Δύση η οποία... είχε λάβει εγκαίρως τα μέτρα της. Μια επιτύμβια στήλη που βρίσκεται στο

Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού της Θεσσαλονίκης πληροφορεί τον επισκέπτη ότι «ο διάκονος Ανδρέας πέθανε δεις μετά την υπατείαν Φλαβίων Λαμπαδίου και Ορέστου των μεγαλοπρεπεστάτων». (Πότε δηλαδή;) Μια άλλη κτητορική επιγραφή από το ίδιο μουσείο αναφέρεται στην ανακαίνιση ενός ναού της Θεσσαλονίκης από τον Πέτρο Δουκόπουλο το έτος 6792! Πρόκειται για γρίφους τους οποίους οι Βυζαντινοί εύκολα μπορούσαν να ερμηνεύσουν αφού το σύστημα μέτρησης του χρόνου και κατά συνέπεια της χρονολόγησης ήταν εντελώς διαφορετικό από το σημερινό. Για την ακρίβεια μάλιστα μπορούμε να μιλάμε για πολλά συστήματα- και όχι για ένα-, περίπλοκα και συχνά αλληλοκαλυπτόμενα. Έτσι, στην πρώτη επιγραφή η απάντηση είναι ότι ο διάκονος Ανδρέας πέθανε το έτος 532 ενώ στη δεύτερη, όπου χρησιμοποιείται διαφορετικό σύστημα χρονολόγησης, ότι ο ναός ανακαινίστηκε το 1284.

«Στη βυζαντινή κοσμοθεωρία, στενά συνδεδεμένη με θεολογικές αναζητήσεις, ο χρόνος έχει γραμμική πορεία που αρχίζει από τη δημιουργία του κόσμου και καταλήγει στη Δευτέρα Παρουσία, η οποία σηματοδοτεί το τέλος του χρόνου. Στην εικονογραφία η θεολογική αυτή θέση αποδίδεται εύγλωττα με το Α και το Ω, την αρχή και το τέλος της ελληνικής αλφαβήτου, που εδώ κατέχει την αρχή και το τέλος του Σύμπαντος».

Αυτά αναφέρει η αρχαιολόγος κυρία Αντιγόνη Τζιτζίμπαση του Μουσείου Βυζαντινού Πολιτισμού Θεσσαλονίκης στη μελέτη της για τα συστήματα υπολογισμού του χρόνου μέσα από επιγραφές του μουσείου. Για τους Βυζαντινούς, λοιπόν, το βέβαιον είναι, όπως γράφει και ο ερευνητής κ. Θύμιος Νικολαΐδης στο άρθρο του «Η μέτρηση του χρόνου στο Βυζάντιο» (περιοδικό «Αρχαιολογία»), ότι είχαν ξεκαθαρίσει και τη δημιουργία και το τέλος του χρόνου. «Ο χρόνος ήταν για τους Βυζαντινούς η μέτρηση της φθοράς. Χαρακτηρίζει τη μεταβολή, άρα είναι δεμένος με τον φθαρτό, μεταβλητό κόσμο και αρχίζει τη ροή του με τη Δημιουργία που είναι η αφετηρία μέτρησης της βυζαντινής χρονολόγησης» λέει. Η Δημιουργία ήταν ακαριαία και άχρονη. Έτσι ο χρόνος, ο χώρος και ύλη γεννήθηκαν στιγμιαία και μαζί.

Πέρα πάντως από τη φιλοσοφική σημασία της, η έννοια του χρόνου, πολύ σημαντική για τον άνθρωπο- προσπάθησε από πολύ νωρίς να την ορίσειέχει και μια καθαρά πρακτική: τη μέτρηση του χρόνου. Αυτό σημαίνει κατ' αρχάς τον ορισμό της χρονολογίας με αναφορά μία συγκεκριμένη αφετηρία, ακολούθως το ημερολόγιο του έτους με τους μήνες και τις ημέρες του και, τέλος, τη μέτρηση της ώρας. Όπως οι αρχαίοι, όμως, έτσι και οι Βυζαντινοί χρησιμοποιούσαν διάφορα συστήματα μέτρησης του χρόνου και ορισμού των γεγονότων.

Στην παλαιοχριστιανική εποχή, λοιπόν, ο πλέον συνηθισμένος τρόπος

χρονολόγησης ήταν η αναφορά στη ρωμαϊκή Ινδικτιώνα, όπου «Ινδικτιών» ήταν η 15ετής φορολογική περίοδος με αφετηρία την 1η Σεπτεμβρίου, που είχε ορισθεί από τον Μεγάλο Κωνσταντίνο . Αλλά από τον 8ο αιώνα οι Βυζαντινοί άρχισαν να χρονολογούν με αφετηρία το έτος κτίσεως του κόσμου. Προσπάθησαν πολύ, έκαναν σύνθετους υπολογισμούς και ύστερα από διάφορες προτάσεις κατέληξαν στο ότι η αρχή του χρόνου έπρεπε να ορισθεί το 5509/8 π.Χ. και ειδικότερα η 21η Μαρτίου, ημερομηνία της εαρινής ισημερίας. Η παλαιότερη μάλιστα επιγραφή που αναφέρεται σε αυτό το σύστημα χρονολόγησης έχει εντοπισθεί στον Παρθενώνα και μιλάει για το έτος 6792 από κτίσεως κόσμου, δηλαδή το 704. Είναι χαρακτηριστικό αυτό που αναφέρει η κυρία Τζιτζίμπαση, ότι δηλαδή οι Βυζαντινοί δεν έζησαν ποτέ τις χρονολογίες-σταθμούς 1000 ή 1500 μ.Χ., απλούστατα διότι ποτέ δεν υπολόγισαν τον χρόνο με αφετηρία τη γέννηση του Ιησού. Οι όροι «π.Χ.» και «μ.Χ.» που ισχύουν σήμερα σε όλο τον δυτικό κόσμο, παρ' ότι είχαν επισημανθεί ήδη από τον 6ο αιώνα με υπολογισμούς του Διονυσίου του Μικρού, έγιναν αποδεκτοί στην Ανατολή μόλις το 1628 από τον Οικουμενικό Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Κύριλλο Α' Λούκαρι. Αλλά στη Δύση αυτό το σύστημα είχε τεθεί σε ισχύ ήδη από τον 8ο αιώνα.

Πώς η «εθιμική» 1η Ιανουαρίου νίκησε το ηλιακό ημερολόγιο

Το ηλιακό ημερολόγιο ή Ιουλιανό, το οποίο είχε τεθεί σε ισχύ από τον Ιούλιο Καίσαρα το 46 π.Χ., το ακολουθούσαν και οι Βυζαντινοί. Ο αστρονόμος Σωσιγένης από την Αλεξάνδρεια είχε δημιουργήσει το ηλιακό ημερολόγιο το οποίο ο Ιούλιος Καίσαρ ζήτησε να βελτιωθεί- και πράγματι έτσι έγινε. Η αρχή του έτους συνδέθηκε με την ηλιακή τροχιά και το χειμερινό ηλιοστάσιο. Έτσι η Πρωτοχρονιά, που ήταν παλαιότερα την 1η Μαρτίου, αφού ο μήνας ήταν αφιερωμένος στον θεό Άρη και σήμαινε την έναρξη των πολεμικών επιχειρήσεων, μετακινήθηκε στην 1η Ιανουαρίου.

Στο Βυζάντιο ωστόσο λόγοι εντελώς πεζοί (οι φορολογικοί που προαναφέρθηκαν) επέβαλαν τη διοικητική έναρξη του έτους την 1η Σεπτεμβρίου. (Κάτι που έχει παραμείνει και σήμερα ως αρχή του εκκλησιαστικού έτους.) «Για τον απλό λαό, όμως, η Πρωτοχρονιά εξακολουθούσε να είναι η 1η Ιανουαρίου, ο εορτασμός της οποίας συνοδεύονταν από βαθιά ριζωμένα έθιμα» σημειώνει η κυρία Τζιτζίμπαση. Στη συγκεκριμένη περίπτωση μάλιστα ήταν οι ρωμαϊκές καλένδες (1η Ιανουαρίου) και άλλες εορτές που τελούνταν στο τέλος Δεκεμβρίου και στις αρχές Ιανουαρίου (τα Σατουρνάλια στις 17-24 Δεκεμβρίου, το γενέθλιο του Αήττητου Ηλίου στις 25 Δεκεμβρίου, η γιορτή του Αιώνας στις 6 Ιανουαρίου). Όσον αφορά τους μήνες του έτους, μπορεί η λατινογενής ονομασία τους να ήταν η επισήμως αποδεκτή στο Βυζάντιο, για τους μη λατινόγλωσσους λαούς της αυτοκρατορίας όμως επρόκειτο για λέξεις χωρίς περιεχόμενο. Έτσι δημιούργησαν για αυτούς νέες ονομασίες,

συσχετισμένες με τις γεωργικές εργασίες. Η εβδομάδα, τέλος, ήταν διαχωρισμένη όπως και σήμερα. Παρ' όλα αυτά, στους πρώτους αιώνες του Βυζαντίου υπήρχαν και πλανητικές ονομασίες των ημερών, γνωστές από την Αίγυπτο: Ημέρα Ηλίου (Κυριακή), Σελήνης (Δευτέρα), Αρη (Τρίτη), Ερμή (Τετάρτη), Δία (Πέμπτη), Αφροδίτης (Παρασκευή), Κρόνου (Σάββατο). Στο Βυζάντιο δεν επέζησαν για πολύσε αντίθεση με τη Δύση (αρκεί να επισημανθούν οι ημέρες Saturday, Ημέρα του Κρόνου, και Sunday, Ημέρα του Ηλιου) όπου η αρχαιότητα δηλώνει και εδώ παρούσα.

πηγή εφημερίδα <<Το Βήμα>>

Πηγή: vizantinaistorika.blogspot.gr